AȘEZĂMÂNTUL CULTURAL ION I. C. BRĂTIANU

Chira Jurca

În noiembrie 1928, cu prilejul comemorării unui an de la trecerea în neființă a celui care a fost Ion I. C. Brătianu, soția sa, Eliza Brătianu a pus bazele Așezământului cultural care poartă numele marelui om politic și care era menit, mai cu seamă prin activități culturale, să păstreze vie memoria unuia dintre cei mai de seamă oameni politici români. Inițial, sediul Așezământului a fost în str. Doamnei nr. 8[1]. Ședința s-a ținut în locuința doamnei Brătianu din str. Lascăr Catargiu nu 5 (azi Biserica Amzei)[2].

Domeniile în care Așezământul și-a propus să activeze de la început au fost: publicarea discursurilor lui Ion I. C. Brătianu și organizarea unei biblioteci care să-i poarte numele. Începând din anul 1935 se adaugă scopurilor pe care și le-a propus inițial și activitatea pentru realizarea unei statui a omului politic care a fost Ion I. C. Brătianu.

Conform prevederilor cuprinse în statut[3], Așezământul era condus de Adunarea Generală formată din membrii fondatori și din cei care au dobândit această calitate ulterior datei la care s-a constituit Așezământul. Consiliul de administrație era forul general de conducere al Așezământului[4]. Conducerea operativă era încredințată unui Comitet de Administrație[4] iar cele trei domenii în care s-a desfășurat activitatea în mod curent, al publicațiilor[5], al bibliotecii[6] și al celui care se ocupa cu realizarea statuii[8] erau conduse de către un comitet format din opt persoane.

Pentru o funcționare optimă a Așezământului s-a numit un director care s-a ocupat în mod nemijlocit de activitatea curentă a acestuia, ca și directori la fiecare din cele trei domenii de activitate. Ca director al Așezământului a fost numit Constantin C. Giurescu. Profesorul universitar de istoria dreptului, George Fotino a fost numit director al bibliotecii iar George Brătianu director al publicațiilor. Din anul 1935, când s-a creat Comitetul pentru ridicarea statuii, director al acestuia a fost numit Al. Lapedatu.

Încă din anul 1929 au existat preocupări pentru rezolvarea problemelor majore ale Așezământului legate de sediul său și al bibliotecii. Eliza Brătianu a făcut o donație Așezământului din viață și anume imobilul din str. Lascăr Catargiu nr. 3 împreună cu imobilul din față de la nr. 5 unde atunci se găsea instalată "Societatea Albina", păstrându-și uzufructul asupra clădirii de la nr. 3 și al etajului 1 al imobilului de la nr. 5. Astfel, încă din ianuarie 1929 Așezământul a avut plină și liberă dispoziție asupra parterului de la nr. 5, destinat bibliotecii. Pentru aceasta s-au formulat însă

și unele condiții: "Așezământul și-a luat obligația să transforme, să modifice, să completeze localul dăruit, astfel ca parterul să fie amenajat pentru primirea bibliotecii și eventuala ei sporire, scop în care Așezământul va destina suma necesară"[9]. De asemenea, Așezământul urma să ia asupra sa obligația să întrețină biblioteca, înscriind în fiecare an în buget un fond special afectat acestui scop și destinat cheltuielilor pentru retribuțiile personalului, încălzit, iluminat, și pentru cumpărarea de cărți conform deciziei Comitetului. Prin testament Eliza Brătianu intenționează să lase Așezământului totalitatea clădirilor situate la adresa mai sus menționată. Pentru toate amenajările necesare, Dinu Brătianu care a participat la ședința Comitetului din 16 februarie 1929 crede că suma de patru milioane este acoperitoare[10]. Tot atunci, Tancred Constantinescu a donat pentru bibliotecă suma de 100.000 lei iar Constantin Băicoianu, în același scop, suma de 50.000 lei. La rândul lor Vintilă și Constantin I. C. Brătianu care au primit prin testament biblioteca de la Florica au donat cele aproximativ 6.000 de volume pentru biblioteca care purta numele fratelui lor, Ion I. C. Brătianu. Acest fond de carte va fi nucleul în jurul căruia se va realiza una dintre cele mai mari biblioteci din țară care numai până la finele anului 1933 va conține aproximativ 20.000 de volume, frumos legate și catalogate, pregătite pentru public de îndată ce Comitetul va hotărî aceasta. Printre cei mai însemnați donatori au fost nepoții lui D. A. Sturdza. Cu donația făcută de ei, fondul de carte al bibliotecii a depășit cifra de 25.000 de volume. La ea se adaugă și cele circa 150 de reviste de istorie și cultură istorică.

Amenajarea celor două clădiri, inițial locuințe, pentru noul lor scop a revenit arhitectului Petre Antonescu, lucru cât se poate de firesc având în vedere că tot el a realizat planurile de arhitectură după care s-au construit inițial imobilele. Pe lângă modificările de mai mică importanță pe care le-au suportat imobilele în ansamblu și anume transformarea unor spații destinate inițial pentru locuințe și care urmau să devină depozite pentru cărți, manuscrise și hărți, spații pentru birourile personalului bibliotecii etc. o preocupare specială a manifestat Petre Antonescu pentru sala de lectură. Ca edificiu, sala este nouă, adăugată vechiului edificiu, cu o suprafață de 200 de m^2. Ea este prevăzută cu ferestre pe ambele laturi ceea ce asigură un iluminat optim pentru cei ce o frecventează.

În ședința Comitetului de direcție al Așezământului din 25 iulie 1931 se acceptă oferta făcută de Societatea "Clădirea românească" care se adresase anterior Așezământului cu o adresă în care se spune: "Avem onoarea a oferi prin prezenta să executăm clădirea ce doriți a ridica pe terenul dumneavoastră din str. Lascăr Catargiu nr. 5 conform proiectului întocmit de domnul arhitect Petre Antonescu"[11]. Contractul cu Societatea "Clădirea românească" a fost semnat din partea Așezământului de G. S. Săpunaru și arh. C. Ciogolea. Tot atunci s-a hotărât instalarea caloriferelor în sediul Așezământului. Pentru aceste lucrări s-a acceptat acordarea unui avans de 1,5 milioane pentru "Clădirea românească".

Probabil, construirea noii săli și amenajările la clădire au început în anul 1931. Nu cunoaștem data la care ele s-au finalizat. La 19 mai 1938 Societatea IROSCA, specializată în confecționarea mobilierului pentru săli de spectacole și care a confecționat asemenea mobilier pentru cinematografele "Aro", "Scala" și "Carlton" ca și pentru Ministrul de Interne (sala de cezură) și Ministerul de Justiție (sala de ședințe), se oferă să realizeze mobilierul pentru sala de lectură a Bibliotecii Așezământului. Mobilierul existent astăzi în sală (în localul descris mai sus funcționează în prezent Biblioteca de Lucrări Speciale care este secție a Bibliotecii Naționale) este cel original. Mesele și fotoliile pentru cititori, dulapurile din sală, mobilierul și întregul spațiu destinat pentru activitatea în sală a custodei supraveghetoare este, în lini generale, cel original. Cu trecerea timpului și din rațiuni practice, vechiului mobilier i s-au adăugat piese noi, cum ar fi ceasul situat pe peretele din fața cititorilor care este, probabil de dată mai recentă.

Activitățile Bibliotecii au fost numeroase și variate. Au fost organizate cicluri de conferințe pe teme diverse, expoziții de carte rară, manuscrise, hărți, stampe etc. care s-au bucurat de un larg interes și care au popularizat cele mai interesante lucrări existente în patrimoniul Bibliotecii. O astfel de expoziție care a prezentat cărți rare și vechi tipărituri românești a fost organizată și cu prilejul vizitei lui Louis Barthou în țara noastră. Toate aceste realizări datorate în mare măsură directorului George Fotino a făcut posibilă publicarea în anul 1933 a lucrării "Biblioteca lui Ion I. C. Brătianu" al cărui autor este[12]. Lucrarea, cu caracter monografic, cuprinde istoricul, organizarea și programul de acțiune urmărit. A apărut în frumoase condiții tehnice și conține numeroase reproduceri din cărți rare și manuscrise existente în Bibliotecă.

La începutul anului 1935 directorul Fotino informa Consiliul de Administrație că "opera de inventariere și catalogare, prin fișe amănunțite este încheiată. Volumele sunt gata pentru a fi puse la dispoziția cititorilor. Această activitate va continua pe măsură ce noile achiziții care au sporit și continuă să sporească într-o foarte însemnată proporție fondul inițial al colecțiilor. Astfel, Biblioteca Ion I. C. Brătianu a devenit una dintre cele mai însemnate din țară. Sunt 20.000 de volume legate cu multă îngrijire. Fondul special care cuprinde vechile tipărituri românești are aproape 500 de volume, multe dintre ele rarități"[13]. Așa dar, biblioteca putea fi deschisă pentru public la data pe care Comitetul o va fixa.

Activitatea secției Publicații[14] s-a materializat în apariția, până în anul 1935 a primelor două volume cuprinzând discursurile lui Ion I. C. Brătianu rostite între 1895-1909. Cu prilejul Ședinței Comitetului de Administrație din 15 februarie 1935 cei prezenți sunt informați că foarte curând vor apare și volumele III și IV. La acea dată ele se aflau în curs de tipărire și cuprind discursurile rostite în perioada 1909-1922. Volumul V, în viziunea celor care au pregătit această lucrare, prezintă perioada 1922-1927 iar vol. VI, ultimul prezintă indexul general. Documentele cercetate evidențiază și unele

neajunsuri legate de această activitate. Faptul că volumele au apărut eșalonat nu a fost de natură să favorizeze comercializarea lor. În general, oamenii nu sunt tentați să cumpere lucrări formate din volume care apar în mod eșalonat de teamă că la un moment dat, din motive diverse apariția lor poate fi oprită. De aceea edițiile de "Opere complete" se difuzează mult mai bine.

Toate acestea au necesitat importante fonduri financiare care au fost obținute fie prin plasamente de capital, în principal în efecte de stat, fie prin donații în bani. Printre cei mai însemnați donatori s-au numărat Banca Națională care a donat suma de 500.000 lei pentru Bibliotecă, Banca Românească care a donat suma de 100.000 lei și a promis să acorde anual această sumă. Societatea "Petroșani" a donat o mașină de scris Underwood. Aceiași societate, împreună cu Societatea "Lupeni" au luat asupra lor plata salariului unei dactilografe a Bibliotecii. Printre persoanele fizice pe care documentele îi menționează că au donat sume de bani se numără reputatul profesor moldovean Philippide, Filip Lahovary și George Popescu.

A treia preocupare majoră a Așezământului a fost cea referitoare la ridicarea monumentului lui Ion I. C. Brătianu. Sarcina strângerii fondurilor, procurării materialelor necesare, realizarea contractelor cu artiștii ce urmau să se implice în realizare lucrării etc. a revenit unui comitet. Pentru constituirea lui la 1 noiembrie 1935 ministrul Cultelor și Artelor, Al, Lapedatu a convocat la Minister câteva personalități care s-au numărat printre cei mai apropiați colaboratori ai lui Ion I. C. Brătianu. Au dat curs invitații, printre alții, N. Titulescu, Victor Antonescu, Mihail Sadoveanu, Alexandru Donescu, Dr. Constantin Angelescu, Richard Franassovici, Stelian Popescu, Tancred Constantinescu și alții. Eliza Brătianu nu a putut participa la această întâlnire care fusese inspirată de ea. În schimb, a trimis o scrisoare care a fost citită de Al. Lapedatu la începutul ședinței. Cei prezenți au fost înștiințați de dorințele Elizei Brătianu care a rugat comitetul să fie de acord ca monumentul să fie amplasat în grădina casei sale cu deschidere în prelungirea străzii Dacia (în prezent bulevardul a fost deja prelungit). Cea de a doua dorință a fost ca monumentul să fie realizat de sculptorul Ivan Mestrovici. Tot acum a fost ales un comitet care să se ocupe nemijlocit de ridicarea monumentului format din foștii colaboratori ai lui Brătianu și în care să fie inclus și primarul general al Capitalei. Ca președinte al Comitetului a fost ales Al. Lapedatu. Din rândurile Comitetului care era relativ numeros și deci nu tocmai operativ, urma să se formeze o delegație care să se ocupe nemijlocit de problemele ridicării monumentului.

Contractul cu Ivan Mestrovici a fost semnat de Al. Lapedatu la 12 decembrie 1935 în numele Comitetului. În contract sunt prevăzute obligațiile celor două părți: Ivan Mestrovici să execute statuia din granit gris-foncee de Jablanița, procurarea materialului revenind în sarcina lui, inclusiv marmura pentru soclu și să furnizeze planul de amplasarea a monumentului în parcul din fața Bibliotecii. Al. Lapedatu, în calitate de reprezentant al Comitetului

se angajează să plătească suma de 140.000 de franci elvețieni, transformați în dinari iugoslavi în felul următor: 46.666 franci în momentul semnării contractului, 46.666 când statuia va fi gata în mărime naturală și 46.666 când statuia va fi livrată împreună cu marmura necesară realizării piedestalului. Eforturile de peste trei ani ale celor ce s-au implicat în această acțiune au fost deosebite. Ele s-au soldat cu numeroase donații făcute de persoane fizice care l-au cunoscut, l-au apreciat sau, într-un fel sau altul au beneficiat de stădania, mai ales în plan politic a marelui dispărut. Au contribuit, de asemeni, numeroase școli și instituții de cultură, instituții financiare în mod deosebit Banca Națională, instituții ale statului, ministere, prefecturi și primării. Cu importante sume au contribuit și bisericile, atât cea ortodoxă cât și cea greco-catolică.

La 24 noiembrie 1938 a fost organizată festivitatea inaugurării monumentului lui Ion I. C. Brătianu. Conform programului anunțat din timp, festivitățile au început la ora zece în Piața Ion I. C. Brătianu, nou creată și amenajată[15], printr-un serviciu religios. După intonarea Imnului Național au fost rostite cuvântările stabilite în prealabil de către Comitet. Festivitatea s-a încheiat cu defilarea prin fața monumentului. Primii care au adus astfel omagiul lor marelui dispărut au fost reprezentanții comunelor, pe județe și în ordine alfabetică. Au urmat școlile, societățile de tot felul și sindicatele. Colegii, prietenii și colaboratorii i-au adus la rândul lor omagiul de recunoștință pentru ceea ce au realizat împreună. Defilarea s-a încheiat de organizațiile PNL, partidul care timp îndelungat a militat pentru înfăptuirea României moderne, a idealului național și în care familia Brătianu, prin Ion C. Brătianu în secolul al XIX-lea și Ion I. C. Brătianu, cel acum omagiat, a avut un rol de prima mărime de nimeni contestat.

Presa vremii și nu numai cea liberală a prezentat pe larg aspecte de la solemnitate. Dezvelirea monumentului a fost o sărbătoare a tuturor. Ei au considerat monumentul ca pe un simbol al împlinirii datoriei către țară, către neam și Coroană[16].

După instalarea totalitarismului Așezământul și-a încetat activitatea. Multe dintre volumele bibliotecii au fost înstrăinate ca și o mare parte din mobilierul său. Statuia a fost luată de noile autorități comuniste și depozitată în așa fel încât nimeni să n-o mai vadă[17]. Din fericire însă, n-a fost distrusă. Probabil că fiind din granit, material ce nu poate fi refolosit a determinat autoritățile comuniste să nu procedeze ca în cazul statuii regelui Carol I realizată de același sculptor, Ivan Mestrovici. Aceasta, fiind din bronz a fost topită fapt ce a dus la un proces între sculptor și noile autorități de la București. Pentru că Ivan Mestrovici era atunci unul dintre cei mai mari sculptori ai lumii, gestul autorităților române de a distruge o operă de artă, a fost condamnat pe plan internațional. Așa se face că monumentul s-a păstrat și în anul 1991 a fost reașezat în vechiul loc. A fost un important gest de restituire istorică care trebuie continuat și prin amenajarea corespunzătoare a spațiului în care monumentul este amplasat. S-ar pune

astfel în valoare nu numai un monument de artă de o valoare artistică deosebită, nu numai personalitatea lui Ion I. C. Brătianu, ci și un moment însemnat din trecutul nostru.

NOTE

1. Ion I. C. Brătianu din 16 februarie 1929 menționează ca sediu str. Paris nr. 8, fostă Doamnei. B. L. S., fond Brătianu, dosar 60, fila 12
2. Idem.
3. A fost publicat în M. O. nr. din sept 1924.
4. În câteva procese verbale se fac diverse referiri la Statut. Cel din 16 februarie 1929, al Consiliului de Administrație a discutat și modificarea art. 2, aliniat 3. B. N. (B. L. S.), fond Brătianu, dosar 60, fila 12.
5. Eliza Brătianu, Constantin I. C. Brătianu, dr. C. Angelescu, Tancred Constantinescu, Victor Antonescu, S. Rosental, general Radu Rosetti, Constantin Brătianu, Dumitru Alimănișteanu și Petre Antonescu. Idem, fila 15.
6. Comitetul Publicațiilor era format din: Constantin I. C. Brătianu - președinte, Dumitru Alimănișteanu, dr. C. Angelescu, George Brătianu, Nicolae Costinescu, genera Radu Rosetti și Barbu Știrbei. Idem.
7. Comitetul bibliotecii era format din: Eliza Brătianu - președintă, Petre Antonescu, Victor Antonescu, Constantin Brătianu, Tancred Constantinescu, Ion Pillat, Ion Plessia și S. Rosental. Idem
8. Comitetul pentru ridicarea statuii s-a constituit în anul 1935 și a fost condus, în calitate de președinte de Al. Lapedatu.
9. Fond Brătianu, dosar 60, fila 13.
10. Idem, fila 14.
11. Idem, fila 29.
12. Idem, fila 32.
13. Inițial, cu pregătirea și publicarea operelor lui Ion I. C. Brătianu a fost însărcinat de către Comitet istoricul George Brătianu.
14. Banca Românească a gestionat contul financiar al Așezământului.
15. Cu amenajarea Pieței unde a fost amplasată statuia, Așezământul, reprezentat de Al. Lapedatu a semnat un contract de întreprindere cu arhitectul Al. Popovici. Fond Brătianu, dosar 117 fila 37
16. Despre desfășurarea festivităților vezi "Viitorul" an XXX nr. 9272, p 3